

Kristjani na vzhodu, “naši starejši bratje”

Evropski Zahod je skozi vso zgodovino svojo identiteto oblikoval v razmejitvi do drugega v podobi Vzhoda. Obenem je v njem našel svoj poglavitni izvir v helenistični kulturi in krščanski veri, ki sta se oblikovali v vzhodnem Sredozemlju, preden sta se razširili po *oikoumene*, vsem znanem svetu. Območji Severne Afrike in Bližnjega Vzhoda sta bili odločilni v razvoju krščanstva v prvih stoletjih in sta pustili svoj pečat na podobi Cerkve, teologiji in oblikah duhovnosti, ki jih je prevzemalo zahodno krščanstvo. Težišče krščanskega sveta je skozi celotno prvo tisočletje ostalo na Vzhodu in šele v novem veku je krščanstvo lahko postalo sinonim za Evropo.

Ko sta se v obdobju med arabsko ekspanzijo in širjenjem islama v 7. stoletju ter razkolom med vzhodnim (pravoslavnim) in zahodnim (katoliškim) krščanskim svetom in začetkom križarskih vojn konec 11. stoletja Vzhod in Zahod z upadom stikov postopno oddelila eden od drugega, so se na območju pod muslimansko nadoblastjo na Vzhodu ohranili otoki krščanstva. Večina teh kristjanov je izhajala iz skupnosti, ki so se od ostale Cerkve ločili že med kristološkimi spori v 5. stoletju s pojavom nestorijanstva in monofizitizma. Njihovo ločitev so še pospešile narodne, politične in ekonomske razlike, ki so se vzpostavile med “periferijo” okoli najstarejših središč krščanstva, Aleksandrije in Antiohije, ter novim političnim in verskim središčem v Bizancu. Samostojno pot so v tem času zastavile tudi cvetoče skupnosti izven meja (vzhodno)rimskega cesarstva v Zakavkazju, v Perziji in Osrednji Aziji, v Indiji in Etiopiji. Prodor muslimanov na večino teh območij je le še potrdil njihovo samostojnost, hkrati pa jih je postavil pred veliko preizkušnjo.

Cerkve, ki so izšle iz delitev v 5. stoletju, imenujemo z enim izrazom predkalcedonske Cerkve, po koncilu v Kalcedonu leta 451, ki so ga zavrnila monofizitske skupnosti. Nestorijanska cerkev, ki je zavrnila že koncil v Efezu leta 431, je v zgodovini znana tudi kot Perzijska ali Vzhodna sirska cerkev, v novejši dobi pa se zanjo uveljavi naziv Asirska cerkev. Za njen s Katoliško cerkvijo združen del uporabljamo ime Kaldejska cerkev. Monofizitski kristjani na območju Antiohijskega patriarhata so oblikovali Sirsko ortodoksno cerkev, po njenem organizatorju Jakobu Baradaiju znano tudi kot Jakobitska cerkev. Na Kavkazu se je razvila samostojna Armenska cerkev, ki je razdeljena na dva katolikata in dva patriarhata. V Egiptu je iz aleksandrijskega patriarhata nastala Koptska ortodoksna cerkev. Od slednje je bila stoletja odvisna tudi Etiopska cerkev, ki je zaradi precejšnje izoliranosti razvila morda najbolj svojsko obliko vzhodnega krščanstva. V Indiji se kristjani različnih denominacij v južni pokrajini Kerala po apostolu imenujejo Tomaževi kristjani. Vse te Cerkve

imenujemo tudi orientalne (vzhodne) ortodoksne Cerkve. Izraz pravoslavje zaradi razlikovanja uporabljamo samo za Vzhodno pravoslavno cerkev (ta sprejema vse ekumenske koncile do razkola z Zahodom), ki je prav tako prisotna na območju vzhodnega Sredozemlja, predvsem v antiohijskem in jeruzalemskem patriarhatu. Poleg teh lahko omenimo še samosvojo Maronitsko cerkev v Libanonu, ter številne druge t.i. uniatske cerkve, ki so sad poskusov združitve s Katoliško cerkvijo.

Današnje stanje teh starodavnih Cerkva je ambivalentno. Skupnosti v večinsko muslimanskem okolju so v 20. stoletju marsikje izstopile iz sence, se okrepile in postale dejavne v širšem družbenem življenju. Kristjani so na Bližnjem Vzhodu postali prepoznaven dejavnik, a so se zato tudi izpostavili nevarnosti nasprotovanja večinskega prebivalstva, kot je pokazal genocid nad krščanskimi skupnostmi na območju današnje vzhodne Turčije v času prve svetovne vojne. Odraž tega razvoja so tudi številčne skupnosti v diaspori v praktično vseh državah Zahodne Evrope, Severne in Južne Amerike ter Avstralije.

V valu arabske pomladi so se krščanske skupnosti na Bližnjem Vzhodu znašle razpete med pričakovanjem bolj odprte, demokratične družbe in upravljenim strahom pred prevlado nestrpnih islamističnih skupin. V veliko primerih jih sprte strani, pa tudi mednarodna skupnost, uporabljajo kot orodje za doseg lastnih političnih interesov in jim vsiljujejo vlogo bodisi žrtvenega jagnja bodisi grešnega kozla. Bližnji Vzhod (z močno podporo medijskega prikaza dogodkov) namesto zgledov sožitja med raznovrstnimi verskimi in narodnimi skupnostmi tako predstavlja trajno območje konflikta med njimi.

V pričujoči številki smo poskušali razgrniti nekaj drobcev iz bogate dediščine krščanstva na Vzhodu. V preglednem članku smo poskušali sistematično prikazati njegov zgodovinski razvoj s številnimi vzponi in padci. Posebna članka sta namenjena predstavitvi Armenske in Maronitske cerkve. Starodavni jezik Koptov, ki ga še uporabljajo v liturgiji, v članku predstavlja dr. Lea Jensterle. Iskanje egipčanske istovetnosti preko koptske dediščine nam v svojem prispevku približuje Amira Nagati, ki sodeluje pri projektu arheološke raziskave bivališč puščavskih očetov v organizaciji slovenskega Inštituta za preučevanje krščanskega izročila. Suverenost in notranja moč vzhodnih Cerkva je prišla do izraza tudi v osebnosti katolikosa Vzhoda s preloma 8.-9. stol., Timoteja I., ki ga predstavljamo v prevodnem članku ter z odlomkom iz njegovega dialoga z abasidskim kalifom al-Mahidjem.

Cerkve, ki so se stoletja razvijale na območju od Egipta, Nubije in Etiopije, preko Palestine, Arabije, Sirije, Mezopotamije, Male Azije in Armenije, preko Perzije do Indije in preko Osrednje Azije vse do Kitajske, nam še danes pričajo o tem, kar mnogokrat pozabljamo: da je krščanstvo tudi tam "avtohtona" religija. Njihova živost, ki so jo ohranile skozi stoletja preizkušenj, razcvetov in zatonov, je dokaz, da je tudi kot vera manjšine lahko znamenje za vse narode, kulture in družbene skupine. Upamo, da smo z objavljenimi prispevki uspeli vsaj malo izboljšati svoje vedenje o vzhodnih kristjanih in da se bo to vedenje izrazilo tudi v dejanjih solidarnosti do naših starejših bratov in sester na Vzhodu.